

LIBRIS

We know
books

DORU LIXANDRU

**Carol al II-lea,
carlismul și carliștii
ÎN ROMÂNIA ANILOR 1930**

CORINT
ISTORIE
AUTORI ROMÂNI

—2023—

Cuprins

<i>Introducere</i>	5
Un context național nou: România Mare	8
„Carlismul”	10
Temporalitatea carlismului	15
Pentru o ideologie a carlismului	17
Structura cărții	20
Capitolul 1 – <i>Originile ideologice ale carlismului (1918–1926)</i>	23
1.1 România Mare: provocările unui nou context național	24
1.2 Intelectualii și noua cultură politică. De la antiparlamentarism la monarhismul de tip maurassian	30
1.3 Carol ca „principe al culturii” și alternativă antiparlamentară: inventarea unui personaj politic	36
Capitolul 2 – <i>Lupta pentru Carol. De la exil la „restaurație” (1926–1930)</i>	46
2.1 Monarhismul unui principe exilat	48
2.2 Activitatea carliștilor din România: ideologie și strategii	52
2.3 „Cuvântul” carlist al lui Nae Ionescu	57
2.4 „Carlism”, „carliști” și „anticarliști”	61
2.5 Carlismul ca mișcare politică reacționară: preludiu la „Restaurație” ...	65
Capitolul 3 – <i>Speranțe, provocări și proiecte. Anii de debut ai unei domnii cu vocație reformatoare (1930–1933)</i>	70
3.1 „Restaurația”: practică și ideologie	73
3.2 Omul providențial	79

3.3 Carlismul și provocarea „forțelor centrifuge”	84
3.4 Practica politică și proiectele monarhiei în anii 1930–1933	92
3.5 Revirimentul carlismului cultural	102
3.6 Actorii carlismului (1930–1933)	111
Capitolul 4 – Drumul spre regimul autoritar. Ascensiunea autoritarismului și naționalismului monarhic (1934–1937)	
4.1 Capitala, regiunile și noile provincii	126
4.2 Personalizarea puterii	131
4.3 „Regele țărănilor”	137
4.4 Reforma ca inginerie socială	145
4.5 Încadrarea tineretului	149
4.6 Carlismul cultural	161
4.7 Actorii carlismului (1934–1937)	169
Capitolul 5 – România Mare carlistă (1938–1940)	
5.1 Noul regim: suprimarea parlamentarismului și primele sale reforme fundamentale	186
5.2 Natura regimului autoritar carlist	197
5.3 O personalizare „carlistă” a puterii	206
5.4 „Rege Străjer”, „Rege al țărănilor”, „Voievod”: ipostaze ale monarhului, ipostaze ale personalizării puterii	214
5.5 Un tineret carlist pentru o Românie carlistă	228
5.6 Autoritarism și inginerie socială	239
5.7 Un stat autoritar ortodox	247
5.8 Carlismul cultural: inițiative	254
5.9 „România a românilor!” Monarhismul și revendicările naționaliste	260
5.10 Carlismul ca ideologie a centrului. Lupta contra „forțelor centrifuge”	282
5.11 Actorii carlismului autoritar (1938–1940)	295
5.12 Prăbușirea carlismului (iunie-septembrie 1940)	315
Capitolul 6 – Un monarhism „fascist”. Carlism și mimetism politic	
6.1 Carlism și italofilie	328
6.2 Practica mimetismului în anii regimului autoritar	331

6.3 Carlism și germanofilie	337
6.4 Estetizarea „fascistă” a politicului. Pentru un „stil” fascist al carlismului	339
6.5 „Carlism”, „para-fascism” sau „hibridizare” politică?	343
Capitolul 7 – <i>Estetizarea carlistă a politicului ca instrument de naționalizare a maselor</i>	347
7.1 Uniforma, salutul roman și jurămintele de fidelitate față de rege	351
7.2 Arhitectura și piețele monumentale	354
7.3 Expozițiile	357
7.4 Strategii estetice de naționalizare a maselor	364
Capitolul 8 – <i>Monarhismul carlist ca ideologie a palingenezei naționale</i>	375
8.1 Ideea „statului nou”. De la antiparlamentarism la carlism	377
8.2 „Țara, un vast șantier”. Experimentarea „statului nou” (1938–1940)	380
8.3 Carlism, modernism și biopolitică	386
8.4 Carol al II-lea: reformator social și „Rege al Renașterii Naționale”	391
Concluzii	399
Note	407
Bibliografie	519
Index	549

Capitolul 1

Originile ideologice ale carlismului (1918–1926)

În două texte pe care le publică în revista *Ideea europeană* la scurt timp după Primul Război Mondial, filozoful Constantin Rădulescu-Motru propune tinerei generații de intelectuali români un nou țel mobilizator. Justificând dorința lor de a experimenta, acest exponent de marcă al vechii generații de naționaliști îi îndeamnă pur și simplu să pregătească pentru România „o nouă cale”, alta decât cea preconizată de parlamentarism.¹ Planurile de palingeneză națională animă acum numeroși intelectuali, iar în această privință unii dintre ei gândesc materializarea lor prin intermediul unui conducător autoritar. Originile practicilor politice și culturale antiliberale legate de domnia regelui Carol al II-lea (1930–1940) se află în deceniul care precedă această domnie. Persoana sa este inventată încă din anii 1920 ca o posibilă soluție antiliberală de modernizare a națiunii române, iar acest climat favorabil autonomizării politice a figurii principelui Carol este strâns legat de reconfigurarea geopolitică a statului național român. La sfârșitul războiului, alipirea Transilvaniei, Basarabiei, Bucovinei și Banatului la Vechiul Regat face ca acest stat să se confrunte cu probleme de integrare națională cu totul inedite.

Fără a susține că fenomenul politic pe care îl analizez reprezintă consecința inevitabilă a acestui context, încerc în capitolul de față să identific factorii timpurii care pregătesc ascensiunea politică a lui Carol, respectiv matricele ideologice ale carlismului. Mai întâi, discut două dintre cele mai importante provocări ale noului context național, și anume cele legate de integrarea noilor provincii și de naționalizarea culturală a maselor. În a doua parte a secțiunii,

îmi concentrez atenția asupra noii culturi politice a naționalismului românesc. În această privință, explorez inclusiv influența exercitată asupra intelectualilor români de către gruparea politică de la Action Française. Această mișcare monarhistă, antirepublicană și antiparlamentară se bucură acum de o popularitate remarcabilă printre partizanii lui Carol din România. Ulterior, încerc să explic modul cum principele Carol este inventat ca un actor politic autonom în România primei jumătăți a acestui deceniu, mai precis până la cumpana anilor 1925–1926, când renunță la calitatea sa de prinț moștenitor.

1.1 România Mare: provocările unui nou context național

Experiența Primului Război Mondial este percepută de mulți naționaliști din Europa Centrală și Răsăriteană ca un veritabil eveniment regenerativ, iar printre cei mai importanți factori care determină o asemenea viziune se numără inclusiv reconfigurarea frontierelor politice care urmează acestui conflict. Referindu-se la cazul României, Irina Livezeanu constată pe bună dreptate faptul că Marea Unire reprezintă doar începutul unui „alt lung proces de unificare”, destinat a integra noile provincii (Basarabia, Bucovina, Transilvania și Banatul) și a face față provocărilor presupuse de diversitatea lor etnolingvistică și religioasă.² Dacă în 1899 Vechiul Regat îngloba o populație de 5 956 690 de locuitori, odată cu Marea Unire numărul acestora ajunge în 1919 la 14,7 milioane, iar ulterior, în 1930, la 18 057 028 de locuitori.³ În acest context, procesul de asimilare a regiunilor nou alipite în corpul politic al României Mari devine în multe privințe problematic.

Provocările acestui cadru inedit generează o stare de efervescentă intelectuală în rândul naționaliștilor români care își propun să regândească natura și funcția istorică a națiunii lor, protagoniștii dezbaterii de idei asumându-și rapid rolul de „arhitecți” ai noii ordini. Inginerul și economistul Mihail Manoilescu, de pildă, proclamă încrezător virtuțile unui „mesianism românesc” destinat să exprime prestigiul naționalismului și al culturii române.⁴ Tocmai multitudinea de proiecte și idealuri naționale formulate acum stârnește exasperarea lui Cezar

Petrescu: „Urmăresc cu o pasiune de maniac interview-urile, declarațiile și discursurile. [...] Câte proiecte, câte proiecte! Proiectonomia națională aduce în-destul cu absurdele jocuri ale copiilor care își pun toată fantezia la contribuție pentru a povesti ce-ar face ei dacă ar moșteni miliardele lui Rockefeller sau ar fi maharajahi ai Indiei”⁵. Cezar Petrescu și Mihail Manoilescu sunt amândoi monarhiști. De fapt, nu puțini dintre naționaliștii implicați în dezbaterile de idei ies treptat în evidență ca fiind *carliști*, adică partizani ai lui Carol.

În această privință, trei subiecte par a-i preocupa în mod deosebit pe actorii carlismului incipient. Pe lângă antiparlamentarism (pe care îl discut într-o secțiune separată), naționalismul cultural și dificultățile presupuse de integrarea noilor provincii se numără printre cele mai dezbătute teme. Soluțiile propuse pentru rezolvarea acestor chestiuni contribuie în mod indirect la ascensiunea curentului ideologic monarhist.

Naționalismul cultural este asociat dezideratului de naționalizare a etnicilor români, adică a integrării lor culturale într-o politică națională modernă. În cazul României Mari, această chestiune dobândește o semnificație aparte. Etnicii români reprezintă acum o categorie socială preponderent rurală și destul de puțin alfabetizată. În 1930, de pildă, doar 57% dintre cetățenii României Mari știu să scrie și să citească. Dacă la orașe proporția celor alfabetizați atinge cota de 77,3%, situația din zonele rurale este însă una mult mai gravă. Doar 51,3% dintre locuitorii satelor au beneficiat de această formă de instrucție primară.⁶ Prin urmare, în cele două decenii interbelice naționalismul cultural devine unul dintre subiectele cele mai aprig dezbătute.

Afirmat deseori ca o contrapondere la tarele parlamentarismului, naționalismul cultural capătă o expresie ideologică în ideea *statului cultural*, definit de scriitorul Emanoil Bucuța ca un stat destinat să facă din politicile culturale preocuparea de căpetenie a guvernanților. Într-un articol publicat în 1923 în *Ideea europeană*, Bucuța situează franc edificiul „statului cultural” deasupra celui reprezentat de „statul politic”⁷. Subiectul este discutat frecvent de monarhiști precum Emanoil Bucuța, Nichifor Crainic⁸ ori Cezar Petrescu, care propun direcții de acțiune dintre cele mai diverse. Pentru sporirea fondurilor

necesare susținerii politicilor culturale ale statului, ultimul avansează chiar ideea introducerii unui „impozit cultural”:

Un impozit cultural, cu destinația bugetară bine definită, ar fi poate cea mai puțin dușmănită inovație fiscală. N-ar atinge decât cifre modeste. Dar ar ajuta să se îndestuleze cu puținul său golurile și zgârcenia bugetului actual. Tipărirea cărților de cultură generală pentru tineret și pentru popor; alcătuirea edițiilor de clasici români pentru populația ținuturilor noi; biblioteci pentru studențimea orașelor universitare și pentru marea public, gospodărirea muzeelor și pinacotecilor lăsate în paragină – toate acestea s-ar acoperi în scurtă vreme, cruțându-ne de mizeria morală de astăzi. [...] Fiindcă se vorbește de cinci ani încoace de nevoia neapărată de a câștiga față de minorități un prestigiu pe calea culturii, de a sprijini școala și cartea, de a ne înfățișa Europei cu un aport cultural, de a face sacrificii pentru culturalizarea generațiilor viitoare și de a grăbi unificarea sufletească cu provinciile dezrobite prin cultură românească.⁹

Atât Cezar Petrescu, cât și Bucuța se referă explicit la necesitatea inițierii unor „ofensive culturale”¹⁰, iar în această privință românii din noile provincii li se acordă o atenție particulară.

După război, este de părere Irina Livezeanu, împlinirea dezideratului alfabetizării și culturalizării țăranilor români din aceste regiuni este privită ca o condiție esențială pentru a li se oferi posibilitatea emancipării economice și sociale, depășind astfel statutul de cetățeni de rangul doi pe care l-ar fi avut în fostele imperii rus și austro-ungar. Bunăstarea economică a minorităților și prezența lor masivă în orașele din Basarabia, Bucovina, Ardeal și Banat sunt factori care stârnesc îngrijorarea multor naționaliști, iar pentru creșterea mobilității sociale a românilor din aceste regiuni se proclamă reforme destinate să faciliteze educația lor.¹¹ În această privință, colonelul George Bacaloglu (conducătorul asociației *Cele Trei Crișuri*, așezământ de propagandă culturală în zona frontalieră de vest a României) exprimă franc acest lucru: „Noi ne aflăm în luptă culturală, luptă de emulație cu toate minoritățile din cuprinsul țării”¹². Potrivit unei asemenea viziuni, contracararea culturii maghiare,

germane ori ruse, încă prestigioase în noile provincii, s-ar fi putut înfăptui numai prin investiții în educație și printr-o politică viguroasă de răspândire a cărții și de creștere a numărului bibliotecilor.

Nu întâmplător monarhiști partizani ai *statului cultural* ca Emanoil Bucuța¹³, Nicolae Iorga¹⁴, Nichifor Crainic¹⁵ sau Cezar Petrescu¹⁶ susțin demararea unei politici naționale de răspândire a cărții românești. Cezar Petrescu, de exemplu, justifică inițierea unor „ofensive culturale” tocmai prin necesitatea de a armoniza moșteniri culturale regionale diferite: „Astăzi, dacă am șters vechile granițe, n-am desființat și invizibilele frontiere intelectuale care despart țara veche de ținuturile eliberate. Suntem un popor format sub discipline culturale deosebite. Ardealul și Bucovina poartă încă pecetea disciplinelor maghiaro-germanice; Basarabia e cristalizată în spiritul culturii rusești. Rămâne culturii românești sarcina delicată să niveleze aceste frontiere, să absoarbă ce intră în ritmul nostru sufletesc și ne poate învigoră, și să elimine elementele inapte”¹⁷. În opinia sa, asemenea acțiuni sunt menite să contribuie la creșterea prestigiului culturii române, precum și la ameliorarea prejudecăților pe care minoritățile le-ar fi avut față de etnicii români din aceste regiuni: „Cu acestea socotim a face un act de prudență politică și a ne întări puterile și prestigiul la granițe, în inima unor minorități cu o tradiție seculară de bună gospodărire și de veacuri deprinse să ne socotească valahi puturoși, scursuri ale legiunilor romane”¹⁸.

Imaginarul naționalist românesc devine astfel extrem de puternic fasonat de raporturile cu minoritățile din interiorul țării, care pentru Nichifor Crainic reprezintă principala provocare și „primejdie internă”¹⁹. În comparație cu Vechiul Regat, România Mare este un stat mult mai eterogen: din punct de vedere etnic, religios și lingvistic. În această privință, Irina Livezeanu a evidențiat faptul că, dacă în Vechiul Regat, populația aparținând grupurilor minoritare abia se apropia de pragul de 8% din numărul total al locuitorilor, România Mare cuprinde între granițele ei aproape 30% etnici neromâni. În plus, dacă în statul român antebelic românii reprezentau aproximativ trei sferturi dintre locuitorii orașelor, în Ardeal, Banat, Basarabia și Bucovina aceștia

formează acum abia o treime din numărul orașenilor.²⁰ Pe de altă parte, românii domină din punct de vedere demografic satele, procentul lor variind de-a lungul perioadei interbelice în jurul pragului de 80%.²¹ Într-un asemenea context, după cum remarcă Livezeanu, „Țăranul român este privit ca un numitor etnic comun al tuturor regiunilor. Promovat ca simbol al națiunii și aliat al statului, este îndemnat să se educe, să pătrundă în clasa mijlocie, să se mute la oraș, să intre în birocrație sau să presteze o muncă industrială ori (cel mai adesea) comercială”²². O viziune profund etnocentristă ajunge astfel să domine proiectele naționale românești de creștere a mobilității sociale.

Acest ideal revanșard conduce treptat la configurarea așa-numitului deziderat al *românizării*, centrat asupra asigurării primatului demografic și economic românesc în orașele din noile provincii. De exemplu, pentru poetul ardelean Octavian Goga, conducătorul revistei clujene *Țara noastră*, orașele din aceste regiuni devin acum, pur și simplu, „redute” încă necucerite:

Învăluirea lor [a orașelor – n.n.] îndelungată și migăloasă e opera viitorului. Pentru moment noi ne plimbăm în ele ca oaspeți numai, în cele mai multe cazuri indezirabili. Firmele instalate pe pereți sunt adesea o iluzie optică. Sub ocrotirea lor se fac afaceri și se urzesc planuri dincolo de raza intereselor noastre. Funcționarii care ne reprezintă îți dau de multe ori impresia unor exilați aruncați la discreția valului străin. Acțiunea lor e paralizată de pasivitatea publicului, a cărui radiațiune morală și intelectuală urmărește obiective de peste granițe. Infuziunea de românism se îndeplinește deocamdată fragmentar și fără un plan metodic. Energiile noastre dela țară, după dezrobire, au început să se scurgă spre centre, dar canalizarea lor e lentă, fără dezlănțuiri tumultuoase. Comparată cu năvala străinilor de după război, așezați sub ochii noștri în toate părțile, ea pare a deveni tot mai neputincioasă.²³

Textul lui Goga exprimă cât se poate de clar esența ideologiei românizării, gândită ca un deziderat firesc al unității politice naționale realizată după război. Potrivit unei logici asemănătoare, scriitorul Camil Petrescu propune chiar decretarea unei „zone culturale” la granița cu Ungaria și declanșarea unei

acțiuni temeinice de „românizare” a orașelor din Câmpia de Vest. Ca și Goga, acesta le percepe la rândul lui ca pe niște „forturi înaintate, [...] o adevărată linie de rezistență inamică”, remediul pe care îl propune evidențiind o dată în plus legătura strânsă dintre naționalismul cultural și *românizare*. Ca și intelectualii enumerați de mine mai sus, acesta proclamă reforme culturale și economice urgente destinate să pună bazele migrației masive a populației românești de la sate la orașe:

Alt punct din program de realizat imediat: școli de tot soiul pentru fii de țărani, cu internate și burse; licee, școli de meserii, școli comerciale. În ultimii doi ani, copiii de țărani au dat o adevărată năvală către școlile de la orașe. Ar fi venit și mai mulți dacă n-ar fi fost greutatea atât de mari pe care le oferă viața de după război aici. Trebuie stabiliți numeroși curenți de circulație culturală între satele și orașele românești de la granița dinspre apus: biblioteci, șezători, conferințe, festivități ocazionale etc. Bineînțeles că acest program, completat cu ce vom adăuga mai jos, ar trebui realizat pe tot cuprinsul țării. Nu sunt mijloace suficiente pentru aceasta. De-a lungul frontierei, însă, realizarea lui înseamnă o necesitate stringentă și inevitabilă. Timișoara, Aradul, Oradea-Mare și Satu-Mare sunt, cum am spus, un adevărat sistem de ofensivă ungurească, centre în care școlile, bisericile, organizațiile bancare, teatrele, presa și bibliotecile sunt organizate în mod superior și puternic coordonate, dominând cu mult viața satelor românești din împrejurimi. Ele vor rămâne puternice focare iredentiste, capabile să tulbure neconținut viața noastră de stat, dacă nu vor putea fi diluate printr-o infuziune puternică de elemente românești.²⁴

În scrierile acestor intelectuali, idealul *statului cultural* devine astfel strâns legat de chestiunea *românizării* zonelor urbane. În acești ani, nu lipsa proiectelor sporește însă nemulțumirea naționaliștilor, ci lipsa mijloacelor necesare pentru a le pune în practică. Vina este pusă frecvent pe seama parlamentarismului, perceput ca un factor generator de „dezordine”. Monarhiști ca Nicolae Iorga și Cezar Petrescu, de pildă, deplâng deseori consecințele nefaste ale unor politici de românizare prost gestionate de birocrăția românească.²⁵

Proiectul *statului cultural* este gândit inclusiv ca o alternativă la parlamentarism și la problemele de integrare națională a noilor provincii, respectiv de împământenire în aceste regiuni a unei administrații eficiente și credibile. Politicile culturale preconizate pentru populația românească de la sate devin astfel una dintre marile mize ale naționalismului românesc interbelic, un naționalism care posedă valențe în același timp culturale, economice și politice. Pentru o categorie deloc neglijabilă de intelectuali, acestea din urmă sunt centrate nu doar pe antiparlamentarism, ci și pe monarhism.

1.2 Intelectualii și noua cultură politică. De la antiparlamentarism la monarhismul de tip maurrasian

Potrivit uneia dintre ipotezele studiului meu, nu doar anii 1930 pot fi percepuți ca o perioadă de criză a parlamentarismului românesc, ci inclusiv deceniul care îi precedă. Hans-Christian Maner identifică originile acestei crize chiar în perioada de dinainte de Primul Război Mondial, mai precis în procesul greoi de asimilare a principiului separării puterilor în stat și de creare a constituționalismului românesc și a structurilor statului român modern, un proces început cu Regulamentele Organice din 1831–1832 și continuat atât cu domnia lui Alexandru Ioan Cuza și unirea principatelor Valahia și Moldova (ianuarie 1859), cât și cu adoptarea Constituției din 1866 și întronarea unui principe străin: Carol de Hohenzollern-Sigmaringen (devenit rege în 1881).²⁶ Îndeosebi domnia acestuia din urmă marchează un punct de cotitură. După o primă perioadă caracterizată prin frecvente schimbări de guverne (1866–1871), Carol I își însușește rolul de „arbitru”, încurajând ceea ce Maner consideră a fi o „politică de echilibru”, și anume o practică bazată pe alternanța la guvernare a două partide: Național-Liberal și Conservator.²⁷ Această veritabilă *rotativă guvernamentală* este perpetuată în Regatul României de-a lungul întregii sale domnii (până în 1914).

Este vorba însă de o stabilitate politică caracterizată prin anumite tare. După Primul Război Mondial, legiferarea votului universal în 1921 (de care

beneficiază toți cetățenii de sex masculin în vârstă de peste 21 de ani) nu coincide cu democratizarea profundă a societății. În schimb, formațiunile politice de dinainte de război întâmpină noi provocări și noi adversari. Dacă Partidul Național Liberal (exponent al intereselor burgheziei și funcționarilor din Vechiul Regat) își păstrează forța de altădată, nu același lucru se poate spune despre Partidul Conservator, care dispare treptat de pe scena politică odată cu înfăptuirea reformei agrare care diminuează puterea economică a marilor proprietari. În schimb, o parte a elitei rurale din vechea Românie înființează la sfârșitul anului 1918 un Partid Țărănesc, iar în jurul persoanei carismatice a generalului Alexandru Averescu ia naștere în același an Liga Poporului. Nu trebuie neglijată nici apariția Partidului Național Român din Transilvania pe noua scenă politică a României Mari. Această grupare politică a românilor din Ardeal căpătase deja o experiență semnificativă în structurile parlamentare ale monarhiei austro-ungare, iar în 1926 fuzionează cu Partidul Țărănesc din Vechiul Regat pentru a da naștere Partidului Național Țărănesc.²⁸

Viața politică parlamentară din anii 1920 este una extrem de instabilă. Până în 1926, de pildă, în afară de efemerele Consilii de miniștri dirijate succesiv de generalul Arthur Văitoianu (septembrie-noiembrie 1919) și Alexandru Vaida-Voevod (decembrie 1919-martie 1920), la conducerea statului se află acum guverne conduse de generalul Alexandru Averescu (Partidul Poporului; martie 1920-decembrie 1921), Take Ionescu (Partidul Conservator-Democrat; decembrie 1921-ianuarie 1922) și Ion I.C. Brătianu (Partidul Național Liberal; ianuarie 1922-martie 1926). De cele mai multe ori, elitele tradiționale lasă impresia că acceptă democrația reprezentativă doar în măsura în care o pot controla și își pot păstra influența. Keith Hitchins observă în această privință faptul că, „spre deosebire de parlamentarismul din Europa Occidentală, unde guvernul era o creație a Legislativului, în România Parlamentul a continuat să fie”, ca și înainte de Primul Război Mondial, „o prelungire a Executivului”²⁹. Mai precis, perpetuându-se modelul consacrat în Vechiul Regat, în momentul când un guvern părăsește scena politică, tocmai monarhiei îi revine funcția de a alege partidul destinat, după cum îl prezintă Hitchins, să „organizeze” următoarele

alegeri. Prin urmare, formațiunea politică desemnată astfel ajunge să beneficieze de majoritatea voturilor, de vreme ce în timpul alegerilor utilizează metode dintre cele mai diverse, mai mult sau mai puțin legale, pentru a face presiuni asupra votanților și a-și asigura victoria.³⁰ În fine, același autor demonstrează importanța politică a acestei practici referindu-se la cazul Partidului Național Liberal, în timpul alegerilor din 1922, 1926 și 1927: „În 1922, liberalii, care au organizat alegerile, au câștigat 222 locuri în Camera Deputaților, față de 147 obținute de către toate celelalte partide; în 1926, când nu se aflau la putere, ei au trimis în Parlament doar 16 deputați, bucurându-se doar de 7,34 la sută din voturile exprimate. Reveniți la putere în anul următor, ei au câștigat 318 locuri, întrunind 61,7 la sută din voturile exprimate”³¹.

După cum reiese dintr-o analiză a lui Armin Heinen, creșterea numărului partidelor politice, alături de înfăptuirea reformei agrare și de introducerea votului universal contribuie, pe de o parte, la democratizarea politicii.³² Pe de altă parte, Heinen evidențiază că „vechile modele de comportament [politic – n.n.] au persistat” și că majoritatea guvernelor interbelice au exercitat, de fapt, „un stil de conducere autoritar”, care a subminat practica democrației reprezentative.³³ Într-adevăr, clientelismul și nepotismul proliferază acum în sânul grupărilor politice ca și înainte de Primul Război Mondial. În această privință, în paginile următoare încerc să explic tocmai modul cum critica acestor practici și noua cultură politică a naționalismului românesc de după război converg progresiv către monarhism, respectiv către monarhismul carlist.

Am în vedere în primul rând actorii unui curent ideologic centrat pe atribute ca *antiliberalismul*, *antiparlamentarismul* și *monarhismul autoritar*, vectori ai unui fenomen analizat de Florin Țurcanu ca o formă de „neotraditionalism”³⁴. Pe scurt, este vorba despre un grup de tineri intelectuali jurnaliști „neotraditionaliști”³⁵ care se remarcă în anii 1920 nu doar în calitate de antidemocrați și de continuatori ai naționalismului antebelic profesat de istoricul Nicolae Iorga, ci și ca susținători ai principelui Carol. Mănuind arma ideologică a jurnalismului politic, personalități precum filozoful Nae Ionescu, jurnalistul Pamfil Șeicaru și scriitorii Nichifor Crainic și Cezar Petrescu

întrebuințează masiv reviste ca *Luceafărul*, *Hiena* sau *Gândirea* ori jurnalele *Cuvântul* și *Curentul* pentru a orienta într-o direcție antiliberală cultura politică românească.³⁶

Așa se face că în asemenea publicații critica guvernării reprezentative devine una dintre temele cele mai dezbătute. Nichifor Crainic acuză explicit oamenii politici național-liberali de corupție și afacerism³⁷, iar Nicolae Iorga își face un crez din lupta antisistemică: „Acest politicianism îl vedem pretutindeni. [...] Sistemul îl urâm. Eu sunt cel dintâi care trăiește politicește din ura lui. Pentru a se ajunge la noi, oricine are o cale, numai una: aceea de a părăsi practicile politicianismului, de a ieși din cercul lui afurisit. Altfel, nu voi admite nicio acțiune paralelă”³⁸. Înverșunarea acestuia din urmă nu ar trebui să ne surprindă. Iorga prevestește pur și simplu sfârșitul parlamentului³⁹, ca și Pamfil Șeicaru, care într-un articol din *Hiena* descrie democrația reprezentativă drept o formulă politică inutilă, un instrument de corupție și demagogie aflat la cheremul oamenilor politici.⁴⁰ Înființat în 1919 de Pamfil Șeicaru și Cezar Petrescu, săptămânalul *Hiena* devine în prima jumătate a anilor 1920 cea mai aprigă tribună a antiparlamentarismului jurnalistic, autorii textelor publicate aici remarcându-se frecvent prin radicalismul lor. De fapt, în acest deceniu, prestigiul democrației reprezentative este unul cât se poate de scăzut. Înfăptuirea reformelor agrare și electorală nu este însoțită automat și de întărirea culturii politice democratice.

Asemenea idei converg către carlism întrucât promotorii lor propun treptat regalitatea ca alternativă politică la tarele democrației autohtone. În această privință, un aspect esențial este legat de dihotomia pe care ei o creează între partidele politice, zugrăvite ca vectori distructivi, și instituția monarhică, promovată ca o instituție națională generatoare de echilibru. Imaginea unui rege capabil să reprezinte o contrapondere la tarele parlamentarismului românesc se naște în această perioadă, iar carlismul incipient este alimentat de criticile unor intelectuali sau ale unor ziariști-intelectuali.

Îndeosebi cotidienele *Cuvântul* și *Neamul românesc* devin acum catalizatori publicistici ai monarhismului. Prima gazetă debutează editorial în noiembrie

1924 și scoate în evidență atașamentul monarhic al unor persoane precum Nichifor Crainic, Pamfil Șeicaru, Cezar Petrescu sau Eugen Titeanu. În opinia lui Crainic, *Cuvântul* ar fi fost „cel dintâi ziar și aproape singurul care a luat această răspicată atitudine, definită mai apoi sub numele de carlism”⁴¹. Într-adevăr, în paginile acestui ziar afirmă Pamfil Șeicaru ideea unui „rege-arbitru”, destinat să-și impună voința împotriva partidelor politice⁴² și să imprime statului o „disciplină politică și socială” autentică⁴³. De cealaltă parte, în foaia *Neamul românesc*, Nicolae Iorga propune franc sporirea atribuțiilor instituției monarhice ca o măsură de siguranță față de o democrație „neorganizată”⁴⁴. După război, vechiul lider al mișcării tradiționaliste românești încearcă să își reinventeze influența politică și culturală inclusiv prin promovarea cultului monarhiei.

Faptul că partizanii „Coroanei” se integrează acum în tiparul *intelectualului-jurnalist* practicând un discurs în același timp antiparlamentar și monarhist este unul plin de însemnătate, întrucât acțiunile lor trădează, de fapt, o formă de mimetism ideologic. Este vorba despre un mimetism raportat la modelul mișcării politice Action Française, o grupare monarhistă, antirepublicană și antiparlamentară aflată în plină ascensiune în Franța. O organizație ai cărei membri își propun să constituie un soi de echivalent românesc al Action Française ia naștere în 1923, la Cluj.⁴⁵ Deși existența a ceea ce s-a numit Acțiunea Românească este una efemeră, de numai câteva luni, evenimentul capătă totuși o importanță simbolică aparte când avem în vedere notorietațea unora dintre membrii săi fondatori (printre ei se numără medicul Iuliu Hațieganu, juristul Valer Pop și Ion I. Moța, unul dintre viitorii frunțași ai Gărzii de Fier⁴⁶) ori rapiditatea cu care aceștia își însușesc un discurs antiparlamentar și antisemit croit întocmai pe modelul consacrat de liderul celor de la Action Française, Charles Maurras.⁴⁷

Charles Maurras (1868–1952) este în această epocă un reprezentant de seamă al naționalismului francez care teoretizează o ideologie antiliberală specifică. Pe scurt, potrivit lui Alain-Gérard Slama, meritul său ar fi fost acela de a fi înzestrat dreapta franceză cu o doctrină coerentă a naționalismului

francez, unul care s-ar fi putut desăvârși doar printr-o restaurație monarhică.⁴⁸ În această privință, raționamentul său este unul cât se poate de simplu. Revoluția franceză este acuzată de a fi spulberat „armonia” Vechiului Regim și de a fi creat o stare de „anarhie” (o altă denumire pe care o conferă individualismului liberal) care a căpătat forma unei republici parlamentare ce ar fi fost „confiscată” de „oligarhia” așa-numitelor „patru stări confederate”: protestanți, evrei, francmasoni și „meteci” (adică străinii care ar fi „parazitat” Franța). Împotriva acestei „uzurpări”, Maurras proclamă renașterea națională a Franței și susține restaurarea monarhiei în vederea contracarării agenților de „disoluție” a națiunii franceze.⁴⁹ Mai precis, după cum explică Michel Winock, Maurras opune republicii parlamentare o monarhie autoritară, ca unică soluție pentru a garanta consensul național și a genera *ordine, stabilitate și continuitate* în opera de guvernare.⁵⁰

În România, unde actualitatea culturală și intelectuală din Franța este debătută frecvent, personalitatea și ideile acestui gânditor devin extrem de populare.⁵¹ În această privință, cotidianul *Cuvântul* devine o veritabilă tribună românească a maurrasismului. Considerați pe bună dreptate de omologii lor de la *Ideea europeană* drept „un grup de maurrașiști”⁵², Nichifor Crainic, Cezar Petrescu, Pamfil Șeicaru ori Eugen Titeanu nutresc acum o admirație aproape sacră față de Charles Maurras. Șeicaru, de pildă, se prezintă explicit ca fiind „monarhist convins, modest elev al marelui doctrinar al monarhiei, Charles Maurras”⁵³, persoană în care vede „cea mai desăvârșită sinteză a cugetării franceze”⁵⁴. Altfel, unul dintre colegii săi de redacție, Eugen Titeanu, solicită personal îndrumări politice liderului grupării Action Française când vizitează Franța, în 1924.⁵⁵ Așa se face că emulii români preiau și sintetizează teoriile lui Maurras într-o asemenea măsură, încât promovează la rândul lor ideea unui rege garant al consensului național, un tip de monarhie pe care o opun parlamentarismului și „agenților” care ar fi creat condiții pentru „disoluția” unității naționale (în cazul românesc țapi ispășitori devin politicienii și minoritățile naționale). În România, maurrasismul înseamnă acum nu doar monarhism, ci și naționalism. Deloc întâmplător, intelectualii de la *Cuvântul* pregătesc

în toamna anului 1926 înființarea la București a unei „Universități Libere de Studii Naționaliste” din a cărei paletă de cursuri (ce urmau a fi predate de Nichifor Crainic, Pamfil Șeicaru, Eugen Titeanu și Cezar Petrescu) nu lipsește doctrina maurrasiană a „naționalismului monarhic”⁵⁶. Până la urmă, Charles Maurras devine o figură apreciată de intelectualii tradiționaliști din România Mare nu doar prin prisma criticii sale antiparlamentare și antidemocratice, ci și ca urmare a antisemitismului și a naționalismului pe care îl profesază.

În anii care urmează Primului Război Mondial, ideea consolidării României Mari prin metode antiliberale se bucură de o popularitate aparte. Tarele sistemului de organizare a alegerilor și instabilitatea guvernamentală nu reprezintă însă singurii catalizatori ai antiparlamentarismului. Partidele politice sunt în egală măsură acuzate de perpetuarea unei administrații corupte și ineficiente (îndeosebi în noile provincii alipite Vechiului Regat), fapt ce ar fi primejduit chiar edificiul politic al României Mari. În acest context se întâmplă ca ideile grupării politice Action Française să fasoneze discursul politic românesc despre monarhie, democrație și naționalism și ca numeroși partizani ai lui Carol să își găsească în ele un izvor de inspirație. Naționalismul monarhist converge treptat către persoana principelui Carol.

1.3 Carol ca „principe al culturii” și alternativă antiparlamentară: inventarea unui personaj politic

Am precizat anterior că ascensiunea monarhismului în România interbelică este strâns legată de maniera în care persoana regelui ajunge să devină nu doar unul dintre cele mai importante simboluri politice ale statului român, ci și un vector fundamental al culturii politice românești. În această privință merită amintite și rădăcinile istorice adânci ale acestui fenomen, asociate de Edda Binder-Iijima cu instituția monarhică (respectiv princiară) care a reprezentat multă vreme un simbol al autonomiei politice a Valahiei și Moldovei, cele două principate care, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, vor da naștere regatului României moderne. După perioada de criză cuprinsă între anii 1821

(sfârșitul domniilor fanariote) și 1866 (întronarea unui domn străin), această instituție pare că renaște odată cu dobândirea tronului Principatelor (apoi al României) de către dinastia de Hohenzollern și cu succesul politic al primului său rege, Carol I (1866–1914). De acum înainte, monarhia devine din ce în ce mai mult un pilon al suveranității naționale, iar orice problemă care ar fi putut afecta stabilitatea și continuitatea sa (de pildă, legătura amoroasă dintre principele Ferdinand și Elena Văcărescu) este echivalată rapid de elitele naționaliste cu o amenințare la adresa coeziunii statului român. Întrucât cuplul regal Carol I-Elisabeta nu are copii, calitatea de principe moștenitor îi este acordată în 1889 lui Ferdinand, nepot de frate al regelui Carol I. Ulterior, căsătoria acestuia cu Maria, nepoată a reginei Victoria a Marii Britanii și a țarului Aleksandru al II-lea al Rusiei, alături de nașterea fiului lor, Carol (15 octombrie 1893), și botezarea sa în ritul ortodox sunt evenimente întâmpinate cu entuziasm și percepute de cea mai mare parte a opiniei publice ca factori generatori de echilibru politic și de prestigiu național.⁵⁷

Configurarea imaginii publice a lui Carol este deci determinată în mod fundamental de calitatea sa de Principe al României. Înainte de Primul Război Mondial, propaganda îl promovează mai ales din punct de vedere iconografic (prin cărți poștale și fotografii), înscriindu-l astfel în suita membrilor familiei regale ca pe o persoană destinată să garanteze continuitatea dinastiei. Pe de altă parte, tânărul Carol devine un bun cunoscător al țării pe care urmează să o conducă, atât prin călătorii, cât și prin implicarea sa în activitatea a diferite societăți sportive ori culturale. În 1915, de exemplu, devine fondatorul Asociației Cercetașilor Români, pe care o patronează.⁵⁸ În altă ordine de idei, după terminarea serviciului militar (1909), acesta participă în mod simbolic la cel de-Al Doilea Război Balcanic, trecând Dunărea în 1912 împreună cu armata română. În acest context, regele Ferdinand îi conferă atât funcția de comandant al aviației militare, cât și pe cea de comandant al trupelor vânătorilor de munte și al marinei.⁵⁹ De altfel, Carol este immortalizat extrem de des, încă din copilărie, purtând uniforma militară și costumul popular românesc. Această ultimă reprezentare este plină de semnificații, pentru că se